

De gouden dagen

Bonita Avenue, een deel van de cast: Jeroen Spitzberger, Georgina Verbaan en Waldemar Torenstra. Foto: Lilian van Rooij

Ontworstelt het Nederlandse hoorspel zich aan zijn oubollige imago? Buitenlandse voorbeelden laten zien dat het een volwaardig literair genre kan zijn. Door Pieter Steinz

'I love old radio stories,' zegt de voice-over in *Radio Days* (1987), Woody Allens terugblik op de gouden dagen van de radio. En dus komen die oude radioverhalen in al hun glorie een filmlang voorbij. Om te beginnen de avonturen van The Lone Ranger, The Shadow en The Masked Avenger ('Beware evildoers, wherever you are!'). Daarna de onwaarschijnlijke sportverslagen van Bill Kern en de spionagehoorspelen van Biff Baxter; en als kers op de taart Orson Welles' radiobewerking van de sciencefictionroman *The War of the Worlds*.

Gasexplosies op Mars

Welles' hoorspel verpest een vrolijk avondje van de eeuwig ongetrouwde tante Bea. Het is 30 oktober 1938 en ze is eindelijk mee uit gevraagd – door een schijnbaar ideale partij. Maar wanneer over de autoradio het bericht komt dat er in New Jersey Marsbewoners zijn geland, vlucht de begeerlijke vrijgezel uit zijn auto en moet tante Bea op haar mooiste hakken alleen naar huis.

Tante Bea's date was niet de enige die zich een beroerte schrok. Toen nietsvermoedende radioluisteraars tijdens een zapsmoment in een populair NBS-programma overschakelden naar de CBS-uitzending van Welles, hoorden ze hoe een vrolijk dansmuziekje werd onderbroken door het

nieuws dat een 'meteoriet' was ingeslagen bij het plaatsje Grovers Mill in New Jersey. Niet veel later volgde een angstaanjagend ooggetuigenverslag van het opengaan van de meteoriet en van de allesverwoestende opmars van octopusachtige monsters met drievoetige gevechtsmachines naar New York. De meeste luisteraars tussen Grovers Mill en New York City waren toen al niet meer thuis. Ze waren de straat op gevlucht met natte doeken voor hun gezicht tegen de giftige 'Zwarte Rook' die de machines van Mars uitbraakten. Ze bestormden politiebureaus met verzoeken om evacuatie. Ze zochten steun in kerken en in kroegen, en organiseerden daar zelfs burgermilities om de Marsmannetjes tegen te houden. Weinigen hoorden nog hoe na een uurtje hoorspel de sonore stem van Orson Welles verklaarde dat het gruwelijke toekomstvisioen een vroege Halloween-grap was geweest.

Kapotgecheckt

'The night that panicked America' wordt die gedenkwaardige zondagavond genoemd. De laatste tijd worden daar flink wat vraagtekens bij gezet. Het blijkt dat de paniek nogal is overdreven door de Amerikaanse kranten, die hun concurrent (de radio) graag in diskrediet brachten als nieuwsbron. Slechts een kleine drie miljoen

Amerikanen luisterden en ongeveer twintig procent daarvan geloofde wat Welles hun voorschotelde; bijna niemand ging de straat op. Jammer, weer een goed verhaal kapotgecheckt. Maar het doet allemaal niets af aan de kracht van het hoorspel van Welles, die de veertig jaar oude sciencefictionklassieker van zijn bijna-naamgenoot H.G. Wells verrassend nieuw leven gaf en zo het hoorspel der hoorspelen produceerde. Een symbolische markering van de hoogtijdagen van de verhalende radio in de jaren twintig en dertig.

Sprong in het heelal

De Nederlandse hoorspelgeschiedenis, die in 1924 begon met het historiespel *Het turfschip van Breda* van Avro-coryfee Willem Vogt, heeft geen opschudding van dit formaat opgeleverd. En dat terwijl een van de beroemdste hoorspelseries, *Sprong in het heelal* (een vertaling van de BBC-serie *Journey into Space*, 1953-1956) zich ook omstandig met Marsmannetjes bezighield. Het dichtst dat Hilversum bij een hoorspelreel kwam was in 2008, toen het satirische nieuwsprogramma *Binnenland 1* ('het ene oor in, het andere oor uit') een aflevering liet onderbreken door het bericht van de dood van Paul McCartney. Hoewel het programma overduidelijk een parodie

was – met krankzinnige interviews ('Wat doet de NS?' 'NS zet bussen in'), voxpopjes en muziek van alle Beatles behalve McCartney – waren er toch veel luisteraars in verwarring gebracht, om niet te zeggen geschokt. Programmamakers Ronald Snijders en Fedor van Eldijk zijn er nog steeds van overtuigd dat ze na één seizoen moesten stoppen omdat de netcoördinator *not amused* was.

Binnenland 1 rekte de grenzen van het genre op, ook door aan de vooravond van Dodenherdenking een 'live-verslag' van een stille tocht voor *Goede tijden slechte tijden* te brengen (inclusief rouwkransen van IKEA en Joop van den Ende, twee minuten stilte en The Last Post). Dat mocht ook wel, want het Nederlandse hoorspel had een slechte naam; sterker nog, was een synoniem voor oubolligheid. Nog maar twintig jaar geleden was het begrip 'hoorspelkern' (radiocoryfeeën van alle gezindten die samen de hoorspelen in Nederland opnamen) genoeg voor gegniffel en flauwe grappen; de grintbak (waarin lopen op een tuinpad werd nagebootst) gold als het hilarisch symbool voor de gedateerdheid van radiodrama. En altijd kwam iemand wel aanzetten met 'Ina, kindje', de legendarische *catchphrase* van Nederlands succesrijkste hoorspel *Paul Vlaanderen*, naar de Britse Paul Temple-*mysteries* van Francis Durbridge die vanaf 1938 in dertig series werden uitgezonden.

Radiodrama

In Groot-Brittannië werd wat minder minachtend tegen het hoorspel aangekeken. Misschien omdat men daar in de jaren dertig begon met het dramatiseren van de grote toneelschrijvers: Shakespeare, Ibsen, Strindberg, Tsjechov, de oude Grieken. In 1941 stelde de BBC zelfs een dichter van naam aan om radiodrama te schrijven: Louis MacNeice, die binnen tien jaar meer dan honderd hoorspelen over literaire en culturele onderwerpen maakte, waaronder een zesdelige bewerking van Goethes *Faust*. Zijn pionierswerk werd voortgezet. In de jaren vijftig en zestig bloeide het oorspronkelijke radiodrama; de carrières van beroemde dramaturgen en toneelschrijvers als Tom Stoppard, Joe Orton en Anthony Minghella begonnen bij de BBC, net als de successen van dichter Brendan Behan en schrijfster Angela Carter. De legendarische filmkomedie *Alfie* (1966), met Michael Caine, en de tv-series over de Londense advocaat Rumpole, naar scenario's van John Mortimer, hadden hun oorsprong op de radio. De in Parijs wonende absurdist Samuel Beckett schreef een groot aantal mini-toneelstukken, waarvan *All That Fall* (1957) en *Embers* (1959) tot de BBC-radiocanon zijn gaan behoren.

Opgdrachten Radiodrama

Met de *Opgdrachten Radiodrama* willen het Mediafonds en het Nederlands Letterenfonds schrijftalent voor het medium radio interesseren en de totstandkoming van kwalitatief hoogstaand drama daarvoor stimuleren.

Zo willen de fondsen ook het publieksbereik voor literaire teksten in de vorm van audiodrama vergroten en radio als podium voor dit soort drama onder de aandacht brengen. Zes schrijvers krijgen opdracht een hoorspel van 30 minuten te schrijven, dat door een radiomaker verklankt zal worden en geproduceerd zal worden voor Radio 1 en Woord.nl. Begin 2015 zijn de resultaten te beluisteren. De fondsen zijn ervan overtuigd dat deze opdrachtregeling een kwaliteitsimpuls zal betekenen voor het Nederlandstalig hoorspel.

Zelf heb ik goede herinneringen aan *The Day of the Triffids*, een BBC-bewerking van de sciencefictionroman van John Wyndham die begin jaren zeventig in een Nederlandse versie werd uitgezonden. Bloedspannend, geheimzinnig en bovenal sfeerful, wat nog werd versterkt doordat de afleveringen na kinderbedtijd werden uitgezonden en dus met het oor aan de transistor onder de dekens beluisterd moesten worden. Luisteren naar een boek, mits goed bewerkt tot hoorspel, was nóg indrukwekkender dan zelf het boek lezen, misschien omdat het je deed denken aan de tijd dat je door je ouders werd voorgelezen.

The Day of the Triffids was overigens een ervaring die voor mij maar één keer door een hoorspel geëvenaard werd – zij het in minder romantische omstandigheden – en dat was toen in de Engelse les op de middelbare school een bandopname van het 35 jaar oude *Under Milk Wood* werd afgespeeld. Dylan Thomas' *Play for Voices*, over het barokke leven in een Welsh vissersdorp, had als belangrijkste troeven de taal van de dichter en de stem van Richard Burton, die net daarvoor bij de schooljeugd bekend was geworden omdat hij de stem van de verteller had ingesproken in Jeff Wayne's muzikale hoorspelbewerking van *The War of the Worlds* (1978). Ik denk dat het de eerste keer was dat mijn klasgenoten en ik met moderne Britse poëzie werden geconfronteerd, en de wetenschap dat Thomas' meesterwerk in 1954 live in première was gegaan voor miljoenen Britten, maakte de kennismaking nog bijzonderder.

Doorsnee

Het was niet allemaal Shakespeare, Beckett en Dylan Thomas wat de klok sloeg bij de BBC; zoals ook in ons andere buurland Duitsland de grote literaire projecten van

radioschrijvers als Heiner Müller en Peter Handke niet opkonden tegen populaire soaps en detectiveseries. Hoewel de programmadirecteuren zich lang hadden verzet tegen het verschijnen van soap opera, dat op de Amerikaanse radio mateloos populair was, werd in Engeland op 29 mei 1950 de pilot uitgezonden van *The Archers*, een feuilleton over een dorpje in de Midlands. Vanaf 1 januari 1951 zijn meer dan 17.200 afleveringen gemaakt; het is sinds een paar jaar officieel de langstlopende soap ter wereld. Vergelijk dat eens met de populairste radiostrip op de Nederlandse radio, het door Annie M.G. Schmidt geschreven *In Holland staat een huis*, beter bekend als 'De familie Doorsnee'. De enigszins gedaeterde komedie liep van oktober 1952 tot april 1958, en werd slechts twee keer per maand uitgezonden.

Zoals gezegd, ook het Nederlandse hoorspel is volwassen geworden. Vooral doordat het terug is gegaan naar de bron die onuitputtelijk is gebleken voor radiobewerking: de literatuur. Een doorbraak waren de 475 afleveringen van de NTR-hoorspelbewerking van *Het Bureau*, die in 2005 en 2006 werden uitgezonden. De bestseller van J.J. Voskuil, een 'soap voor intellectuelen', leende zich door de vele scherpe dialogen goed voor de radio en werd in partjes van veertien minuten dagelijks uitgezonden. Op een incurante tijd helaas (kwart voor een 's nachts), maar in een tijd van podcasts en *Uitzending gemist*, was dat geen belemmerende factor meer. Na *Het Bureau* volgden op dezelfde tijd en dezelfde zender (Radio 1) onder meer 440 afleveringen van de avonturen van Heer Bommel en Tom Poes, naar de boeken van Marten Toonder. En op dit moment loopt, op een wekelijkse basis, het hoorspel dat is gemaakt naar de bestseller *Bonita Avenue* van Peter Buwalda. Een puur literaire roman, opgediend in twintig delen van een half uur. En over veertig jaar ongetwijfeld voer voor nostalgie – net als de radioverhalen uit de jeugd van Woody Allen.

Pieter Steinz is directeur van het Nederlands Letterenfonds.

- ▶ Orson Welles' *The War of the Worlds* is te beluisteren op YouTube.
- ▶ Voorbeelden van *Binnenland 1* zijn te vinden op www.npo.nl/binnenland-1 en in het gelijknamige boek, uitg. De Harmonie, 2009.
- ▶ *De sprong in het heelaal* verscheen als luisterboek bij uitgeverij Rubinstein.
- ▶ *De dag van de Triffids*: archive.org/details/DeTriffids.
- ▶ *Het Bureau* is in zijn geheel te beluisteren: archive.org/details/JJVoskuil-20052006-hetBureau
- ▶ *Bonita Avenue* iedere vrijdag na middernacht te horen op Radio 1; oude afleveringen op programma.ntr.nl/10594/bonitaavenue.